

E-ISSN 2645-9132

Evlat Edinme Süreci ve Dini Tutum (Dezavantajlı Aileler Üzerine Bir Araştırma)

Handan Zülal ERSOY | <https://orcid.org/0009-0008-1527-553X> |

handanzulalersoy@duzce.edu.tr

Düzce Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Düzce, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04175wc52>

Behlül TOKUR | <https://orcid.org/0000-0002-6509-3100> | behlultokur@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
Din Psikolojisi Anabilim Dalı, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>

Öz

Evlilik birliği ile oluşan aile kurumu tanımlanırken kullanılan temel kavramlardan biri de çocuktur. Toplumlar, biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan çiftleri dezavantajlı olarak nitelendirmektedir. Bu nedenle çocuk sahibi olamayan çiftlerin oluşturduğu aileler genellikle dezavantajlı kabul edilmektedir. Bu dezavantajlılığa toplumlar çözüm yolu aramışlardır. Bu çözüm yollarından biri de evlat edinme kurumu vasıtasıyla çiftlerin çocuk sahibi olmasıdır. Evlat edinme, evlat edindirilmeye uygun olan çocukla, durumu evlat edinmeye uygun çiftler arasında mahkeme kararı ile hukuki bir bağ kurmak usulüyle bir aile oluşturma şekli olarak tanımlanmaktadır. Bu çalışma biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan ancak evlatlık kurumuna başvurarak çocuk sahibi olan dezavantajlı çiftlerin duygu, düşünce ve tutumlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Koruyucu aile, süt evlatlığı, vela, hilf veya lakit gibi evlat edinme kurumuna alternatif olarak geliştirilen uygulamalara değinmemektedir. Çünkü, evlat

edinme kurumuna başvurma yolunun meşruluğu bu benzer uygulamaların aksine toplumların değer dünyasına göre farklılaşmaktadır. Batılı hukuk sistemlerinde meşru görülen ve teşvik edilen bu uygulama, dünyada yazılan çoğu medeni kanunda da kendisine yer bulmuştur. İslam medeniyetinde ise şeriata bakıldığında yapay bir şekilde kurulan bu soy bağı şekli birçok sebepten ötürü yasaklanmıştır. Bu sebepler, nesebin korunması, miras hakkının korunması, mahremiyetin korunması, nafaka hakkının korunması ve velayet olarak sınıflandırılmaktadır. Bu bağlamda hem Türk Medeni Kanunu'yla kabul edilen hem de İslam inancında yasaklanan bu uygulamaya karşı toplumun eğiliminin hangi yönde olduğu anlaşılmaya çalışılmaktadır. Araştırma evlat edinme kurumuna yönelen çiftlerin toplumda dezavantajlı bir grup oluşturma nedenlerinin tespiti, bu aileleri evlat edinmeye iten ana etkenlerin analizi ve evlat edinme sürecinde bu çiftlerin psikolojik ve dini tutumlarının tahlilinden oluşmaktadır. Psikoloji ve din psikolojisine ait teorilerle temellendirilmeye çalışılan bu araştırma, evlatlık kurumuna dini-psikolojik yeni bir bakış açısı getirmesi bakımından önem arz etmektedir. Nitel araştırma yöntemine başvuru çalışmada biyolojik olarak çocuk sahibi olamamış dokuz çiftten mülakat tekniği ile veriler toplanmış, katılımcıların mülakat formu ekseninde verdiği cevaplar kaydedilmiş, tematik ve betimsel içerik analizine tabi tutularak bulgular yorumlanmıştır. Araştırmanın sonucunda çocuksuz ailelerin dezavantajlı hissetmelerinin ana nedeninin genelde yaşanan çevre olduğu, çevrenin bu çiftleri aile olarak görmemesinin onlarda olumsuz etki yaptığı söylenebilir. Dolayısıyla bu ailelerin dezavantajlarını ortadan kaldırmak için evlat edinme kurumuna başvurdukları, bu konuda İslam dininin fıkhi hükümlerini ya görmezden geldikleri ya da hükümlerin esaslarını bilseler dahi içinde buldukları duruma çare bulamadıkları için bir çelişki yaşadıkları ifade edilebilir.

Anahtar Kelimeler

Din Psikolojisi, Evlat Edinme, Dezavantajlı Grup, Aile, Çocuk.

Atıf Bilgisi

Ersoy, Handan Zülal - Tokur, Behlül. "Evlat Edinme Süreci ve Dini Tutum (Dezavantajlı Aileler Üzerine Bir Araştırma)". *ULUM Dinî Tetkikler Dergisi* 7/2 (Aralık 2024), 139-179.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1579953>

Geliş Tarihi	05.11.2024
Kabul Tarihi	12.12.2024
Yayın Tarihi	31.12.2024
Değerlendirme	İki Dış Hakem / Çift Taraflı Körleme

Etik Beyan	<p>Bu çalışma, 2024 yılında Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde Prof. Dr. Behlül Tokur danışmanlığında Handan Zülal Ersoy tarafından tamamlanan "Evlat Edinme Süreci ve Dini Tutum (Dezavantajlı Aileler Üzerine Bir Araştırma)" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.</p> <p>Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur.</p>
Yazar katkıları	<p>Handan Zülal Ersoy (%55) Behlül Tokur (%45)</p>
Etik Komite Onayı	<p>Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Etik Kurulu'nun 22.05.2024 tarihli 05-398 sayılı kararıyla gerekli etik izinler alınmıştır. Ayrıca, çalışmada Helsinki Bildirgesi'ndeki araştırma ilkelerine bağlı kalınmıştır.</p>
Etik Bildirim	<p>ulumdergisi@gmail.com</p>
Çıkar Çatışması	<p>Çıkar çatışması beyan edilmemiştir.</p>
Finansman	<p>Bu araştırmayı desteklemek için dış fon kullanılmamıştır.</p>
Telif Hakkı & Lisans	<p>Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanmaktadır.</p>

Adoption Process and Religious Attitude (A Research on Disadvantaged Families)

Handan Zülal ERSOY | <https://orcid.org/0009-0008-1527-553X> |
handanzlal.ersoy79@gmail.com

Düzce University, Faculty of Divinity,
Department of Psychology of Religion, Düzce, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/04175wc52>

Behlül TOKUR | <https://orcid.org/0000-0002-6509-3100> | behlultokur@aybu.edu.tr

Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Divinity,
Department of Psychology of Religion, Ankara, Türkiye

ROR ID: <https://ror.org/05ryemn72>

Abstract

One of the basic concepts used when defining the family institution formed by marriage is a child. Societies consider couples who are biologically unable to have children as disadvantaged. Therefore, families formed by couples who cannot have children are generally considered disadvantaged. Societies have sought a solution to this disadvantage. One of these solutions is for couples to have children through the institution of adoption. Adoption is defined as a method of creating a family by establishing a legal bond between a child who is suitable for adoption and the couple whose situation is suitable for adoption, through a court decision. This study aims to examine the feelings, thoughts and attitudes of disadvantaged couples who cannot have children biologically but have children by applying to the adoption agency. It does

not address practices developed as alternatives to the adoption agency such as foster family, foster child adoption, vela, hilf or lakit. Because, unlike these similar practices, the legitimacy of applying to the adoption agency varies according to the value world of societies. This practice, which is considered legitimate and encouraged in Western legal systems, has also found its place in most civil codes written in the world. In Islamic civilization, when looking at sharia, this artificially established form of lineage is prohibited for many reasons. These reasons are classified as protection of lineage, protection of inheritance rights, protection of privacy, protection of alimony rights and custody. In this context, it is attempted to understand the tendency of society towards this practice, which is both accepted by the Turkish Civil Code and forbidden in the Islamic faith. The research consists of determining the reasons why couples who turn to the institution of adoption constitute a disadvantaged group in society, analyzing the main factors that push these families to adopt, and analyzing the psychological and religious attitudes of these couples during the adoption process. This research, which is tried to be based on theories of psychology and religious psychology, is important in terms of bringing a new religious-psychological perspective to the institution of adoption. In the study where the qualitative research method was used, data were collected from nine couples who could not have biological children through the interview technique, the answers given by the participants on the basis of the interview form were recorded, and the findings were interpreted by subjecting them to thematic and descriptive content analysis. As a result of the research, it can be said that the main reason why childless families feel disadvantaged is generally the environment they live in and that the environment does not see these couples as a family, which has a negative effect on them. Therefore, it can be stated that these families resort to the institution of adoption in order to eliminate their disadvantages, and that they either ignore the jurisprudential provisions of Islam on this issue, or they experience a contradiction because they cannot find a solution to the situation they are in even if they know the basics of the provisions.

Keywords

Psychology of Religion, Adoption, Disadvantaged Group, Family, Child.

Citation

Ersoy, Handan Zülal - Tokur, Behlül. "Adoption Process and Religious Attitude (A Research on Disadvantaged Families)". *ULUM Journal of Religious Inquiries* 7/2 (December 2024), 139-179.

<https://doi.org/10.54659/ulum.1579953>

Date of Submission	05.11.2024
Date of Acceptance	12.12.2024
Date of Publication	31.12.2024

Peer-Review	Double anonymized - Two External This study is based on the master's thesis entitled "Adoption Process and Religious Attitude (A Research on Disadvantaged Families)", which was completed by Handan Zülal Ersoy under the supervision of Prof. Dr. Behlül Tokur at Ankara Yıldırım Beyazıt University Institute of Social Sciences in 2024.
Ethical Statement	It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited.
Author Contribution	Handan Zülal Ersoy (%55) Behlül Tokur (%45) The necessary ethical permissions were obtained with the decision of Ankara Yıldırım Beyazıt University Social and Human Sciences Ethics Committee dated 22.05.2024 and numbered 05-398. In addition, the study adhered to the research principles of the Declaration of Helsinki.
Ethical Approval	
Conflicts of Interest	The author(s) has no conflict of interest to declare.
Complaints	ulumdergisi@gmail.com
Grant Support	The author(s) acknowledge that they received no external funding in support of this research.
Copyright & License	Authors publishing with the journal retain the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0 .

Giriş

Sosyal hayatın dinamiklerini etkileyen en önemli birim ailedir. Tarihsel süreçte aile hayatının olağan akışına aykırılık gösteren bazı durumlar sorun olarak algılanırken toplumlar kendi değer yargılarına göre bu sorunlara çözümler üretmişlerdir. Biyolojik olarak çocuk sahibi olamama, toplumlar tarafından sorun olarak algılanmakta ve bu çiftler dezavantajlı aile gruplarının bir alt başlığını temsil etmektedir. Genetik, biyolojik, psikolojik, sosyal birçok nedene bağlı olan bu durumun mağdurlarının, toplumun sosyal hayata dahil ederek dezavantajlarını avantaj hale getirmek için ürettiği çözüm yollarından biri de evlatlık müessesidir. Tarihsel süreçte bu kurumun ilk olarak nerede başladığını veya görüldüğünü söylemek zordur. Eski Çin, Hint, Babil, Asur, Sümer, Mısır, İran, Yunan ve Roma Hukuku'nun bu müesseseyi benimsediği söylenmektedir.¹ İlk yazılı hukuk kuralları olarak kabul edilen Hammurabi Kanunlarındaki Gortin ve Salık yasalarında evlat edinmeye ilişkin izler mevcuttur.² Evlatlık müessesinin meşruluğu, toplumların medeniyet tasavvurları ekseninde şekillenmiş ve böylece hukuksal sistemlerde de yerini almıştır.

Dini inançların hayata etkisinin yoğunluğuna göre evlatlık kurumuna dönemsel olarak eğilimlerin değiştiği görülmektedir. İlk olarak İslam medeniyet tasavvuruna bakıldığında “evlat edinme, nesebi belli olsun veya olmasın başkasına ait çocuğu kendi çocuğu olarak kabul etme³ ya da babasından başka birine veya ait olmadığı aileye nispet edilen, nesebi başkasına izafe edilen, evlat edinilmiş, gerçek evlat olmayan kişiyi kendi nesebine kaydetme yoluyla aile kurma” demektir.⁴ İslam kültüründe Risâlet'in ilk dönemlerinde uygulaması görülen bu kurumun Medine

¹ Christine Adamec - Laurie C. Miller (ed.), *The Encyclopedia of Adoption* (New York: Facts On File, 2007), 22.

² İrem Tarğıt, *Roma'da Veraset Sistemi, Evlatlık Kurumu ve Evlatlık İmparatorlar* (Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2022), 5.

³ Ömer Nasuhi Bilmen, *Fıkıh İlmî & İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*, ed. Abdullah Karaman (İstanbul: Nizamiye Akademi, 2022), 198.

⁴ Ahmet Ekşi, *Şer'iyye Sicilleri Örneğinde İslam Hukuku Bakımından Evlat Edinme* (İstanbul: Ensar Yayınları, 2019), 23.

döneminde inen ayetlerle yasaklandığı görülmektedir.⁵ Bu yasak İslam Hukuku'nda beş başlık altında temellendirilmiştir. Bu temeller; nesep, miras hakkı, mahremiyet, nafaka hakkının korunması ve velayettir.⁶ Bu sebeple kuruma alternatif süt evlatlığı, vela, hilf, beslemelik, ahiret kardeşliği, manevi evlatlık ve koruyucu aile uygulamaları önerilmiş ve teşvik edilmiştir

Batı toplumlarında aydınlanma sonrası sosyal bir düzenleme olarak varlık gösteren evlatlık kurumu, hukukî olarak da formel bir yapıya dönüştürülmüştür. Türkiye'de yaşanan kanunlaştırma çalışmaları sırasında İsviçre Medeni Kanun'undan iktibas edilen Türk Medeni Kanun'unda evlat edinmeye özel bir bab ayrılmıştır. 4721 sayılı TMK'da 305-320 arasında düzenlenen bu kurum bağlamında nesep, tabî ve akdî olmak üzere ikiye ayrılır. Tabii nesep ilişkisi kan bağına dayanır. Akdî nesep ise bir hukuki işlem sonucunda ortaya çıkar. Sözleşmeye dayalı bir anne-baba-çocuk ilişkisi oluşturur. İki türde sahih nesep bağlamında TMK'da ele alınmaktadır.⁷ Mahkeme kararı ile kurulabilen akdî nesep ilişkisinde hem evlat edinen ailenin hem de evlat edinilen çocuğun taşıması gereken özellikler mevcuttur. Hukukî olarak kurulan bu ilişki aynı zamanda taraflara bazı hak ve sorumluluklar da yüklemektedir.

Bu bağlamda çalışma ile evlatlık kurumuna olan bu iki farklı bakış açısının dinî inanç sahibi bireyler tarafından nasıl görüldüğü anlaşılmaya çalışılmıştır. Kuruma başvuran ailelerin dezavantajlı hissetme nedenleri nedir? Evlatlık kurumu bu ailelere hakikatli bir çözüm sunmakta mıdır? Evlat edinme sürecinde psikolojik ve dinî tutumlar nelerdir? sorularına cevap aranarak evlat edinen ailelerin dezavantajlı hissetme nedenlerinin tespiti, bu aileleri evlat edinmeye iten ana etkenlerin analizi ve bu süreçteki psikolojik ve dinî tutumlarının tahlili amaçlanmaktadır. Evlat edinme sürecinin; din psikolojisi alanına ait teoriler ve kavramlarla incelenmesiyle konuya farklı bir bakış açısı getirilmeye çalışılmaktadır. Dezavantajlı ailelerin yaşadıkları eksikliklerle baş etme süreçlerinde dini

⁵ el-Ahzâb 33/4-5.

⁶ Ekşi, *Şer'iyye Sicilleri Örneğinde İslam Hukuku Bakımından Evlat Edinme*, 70.

⁷ Hicret Yeşilöz, *Türk Hukukunda Evlat Edinme* (Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999), 3.

referanslara başvurma yoğunluklarını değerlendirmesi açısından da önemli olan çalışma, yaşadığımız çağda gittikçe bozulmaya uğrayan toplumun ailesinin sağlıklı bir şekilde yeniden ihyası konusunda multidisipliner bir perspektif sunmayı hedeflemektedir.

1. Evlat Edinme Sürecinde Psikolojik ve Dini Tutumlar

Evlat edinme sürecinin temel dinamiklerinin psiko-sosyal olduğunu söylemek mümkündür. Evlat edinen çiftler açısından, biyolojik olarak anne-baba olamamanın getirdiği dezavantajlı durumla baş etme kişinin hem psikolojisini zorlarken hem de toplumsal anlamda bir baskı hissetmesine neden olmaktadır.⁸ Bu durum fertlerde duygusal, bilişsel ve davranışsal birçok etkiye sebep olmaktadır. Kişilerin tutumlarını hem etkilemekte hem de önceki tutumlarından etkilenmektedir. Bilişsel etkiye ilişkin inanç, kanaat ve bilgiden; duygusal etkiye ilişkin inançla bağlanmış heyecansal duygulardan ve davranışsal eğilimde ise belirli bir biçimde tepki vermeye hazırlıktan bahsedilmektedir.⁹ Tutumların oluşumu ve gelişimi sürecinde toplumundaki sosyo-kültürel değerlerin, bireysel ihtiyaç ve isteklerin, çeşitli gruplara mensubiyetin önemi açıktır. Evlat edinme bağlamında dini grup ve cemaatlerin etkisi, kuruma yönelen çiftlerdeki aile geçmişi, anne-baba tutumları, eğitim düzeyleri, sosyal ekonomik düzeyleri, medyanın etkisi, din görevlileri ve dindarlarla ilişkileri ve kişilik özelliklerinin etkisinin varlığı ifade edilebilir.

Tutumları oluşturan ve değiştiren temel unsurlardan birinin kişinin duyguları olduğu düşünüldüğünde, evlat edinen ailelerin bu süreçte birçok değişim yaşadığını söylemek mümkündür.¹⁰ Ailelerin bu süreçte birçok duygu durumunu bir arada yaşadığı, çelişkili durumlarla mücadele ettiği görülmektedir. Barbara Eck Menning tarafından geliştirilen yaşamsal kriz modeline göre dezavantajlı ailelerin yaşadığı değişimler yorumlandığında biyolojik çocuk sahibi olamama durumu olarak ifade edilen kriz, ailelerin yaşadığı şok dönemine karşılık gelmektedir. Bu aşamada

⁸ Katarina Wegar, "Adoption, Family Ideology, and Social Stigma: Bias in Community Attitudes, Adoption Research, and Practice", *Family Relations Interdisciplinary Journal of Applied Family Science* 49/4 (2004), 363.

⁹ Erkan Kavas, "Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum", *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013), 2.

¹⁰ Hüseyin Peker, *Din Psikolojisi* (İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008), 148.

ailelerin sessiz kalarak durumu izaha çalıştıkları görülürken daha sonra gelen yadsıma evresi ile kısırlık (infertilite) sorununu inkâr ettiklerinden ve kabul etmek istemediklerinden bahsedilmektedir. Durumu reddetmeyle ailelerin öfke evresine geçtikleri, yaşanan bu üreme fonksiyonu eksikliğine sinirlendikleri, Tanrı'ya isyan ettikleri, çocuklu ailelere karşı kötü hisler besledikleri görülmektedir. Öfkesine tatmin edici cevap bulamayan çiftler kendilerini toplumdan soyutlamakta ve böylece çiftler yalıtım evresine geçmektedir. Bu evrede suçluluk ve çaresizlik hali çiftlerin bilişsel ve duygusal dünyasına hâkim olmaktadır. Menning'in modelinin son aşamasında kimisine göre hafif kimisine göre ağır depresyon hali ortaya çıkmakta ve bu halin devamını ise yas ve çözülme evreleri izlemektedir. Çözülme evresi ile artık yaşadıkları krizi kabul eden çiftler sorunlarına çözüm aramaya başlamaktadır.¹¹

Çözüm olarak evlatlık kurumuna başvurmayı seçen çiftlerin ise üç ana nedeni olduğundan bahsedilmektedir. Bu nedenler; çocuk sahibi olma arzusu, evlilik hayatını düzene kavuşturma düşüncesi ve sosyal çevreye dahil olma isteği olarak sınıflandırılmaktadır.¹² Sürecin devamında ise Brodzinsky'ye göre aile yaşam döngüsü evlat edinme kararı ile kırılmakta ve yeniden şekillenmektedir.¹³ Beş aşamalı bir yapı olarak karşımıza çıkan bu döngüde ilk aşama evlat edinme öncesi dönemdir. Bu evrede çiftler, çocuk sahibi olamama yani kısırlıkla mücadele, evlat edinme kararı, belirsizlikler, kaygılar, sosyal çevrenin baskısı ve çocuksuzluk nitelendirmesi ile başa çıkma gibi sorunlarla karşılaşmaktadır. Kısırlıkla ilişkili derin stres, kısa veya uzun vadeli psikolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Suçluluk, öfke, depresyon ve azalan benlik saygısı evlilik birliğini olumsuz olarak zorlamaktadır. Tüm problemlerine çözüm aramanın başladığı ilk evredir. Devamında ise bebeklik evresinden bahsedilmektedir. Evlat edinen aile kimliği kazanmaya yönelik atılan ilk adımdır. Evlatlık kurumu ile irtibatın başladığı, aile içi rol model dağılımının olduğu ve aynı zamanda kuruma hem umutlu hem de korkulu

¹¹ James Monach, *Childless: No Choice* (New York: Routledge, 2003), 37.

¹² "Building Families, One Adoption at a Time", *American Psychological Association* (Erişim 04 Mayıs 2024).

¹³ David Brodzinsky, "Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications", *Professional Psychology Research and Practice* 2/42 (2011), 21.

bir yaklaşımın olduğu görülmektedir.¹⁴ Bir çocuk sahibi olma ümidi ile çocuğun onları ya da onların çocuğu sevip sevmeyeceği korkusundan bahsedilir. Çiftler kurumdan çocuk için sıra aldıktan sonraki bekleme aşamalarını kâğıt hamileliği olarak da nitelendirdikleri görülmüştür.¹⁵ İlk çocukluk dönemi ise çiftlerin kurum vasıtası ile çocuk sahibi oldukları aşamadır. Artık aile olduklarını ifade eden çiftleri bu aşamada hem çocuğa alışma hem de ilerleyen zamanlarda çocuğa evlatlık olduğunu söyleme gibi görevler beklemektedir. Son çocukluk aşamasında ise artık evlat edinen aileden ziyade evlat edinen çocuğun sorunlarının merkeze alındığı, yani çocuğun özne haline geldiğinden bahsedilmektedir. Çocuk biyolojik ailesini sorgularken aynı zamanda kendine de bir kimlik bulmaya çalışmaktadır. Evlat edinen ailelerin ise bu süreçte çocuklarıyla kuracakları güven ve sevgi merkezli ilişki önem arz etmektedir.¹⁶ Aile yaşam döngüsünün son aşaması olan ergenlik dönemine bakıldığında ise evlat edinilen çocuğun ergenlik dönemine geldiği ve dönemin getirisini olan karmaşaların, sorgulamaların, çelişkilerin çokça görüldüğü gözlemlenmiştir.¹⁷

Dezavantajlı çiftlerin psikolojilerini zorlayan biyolojik olarak çocuk sahibi olamama durumuna önerilen evlatlık kurumu çözümüne uyum sağlamalarını da psikoloji ekolleri kendi usullerine göre yorumlamışlardır. Biyolojik yaklaşıma göre aile ve çocuk arasındaki uyumu sağlayan ve güçlendiren faktör genetikdir. Genetik vasıtası ile bir takım kişilik özellikleri nesillere aktarılır. Farklı bir nesepten gelen çocuğun, farklı gen dizilimine sahip bir aileye uyumunda zorlukların yaşanacağından bahsedilmektedir.¹⁸ Psikodinamik yaklaşıma bakıldığında ise dezavantajlı çiftlerin bilinçdışı çözülmemiş çatışmalarının ve biyolojik olarak çocuk sahibi olamama duygusunun getirdiği hayal kırıklığının varlığı evlat edindikleri

¹⁴ Brodzinsky, "Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications", 22-23.

¹⁵ Melanie Springer Mock vd. (ed.), *The Spirit of Adoption (Writers on religion, adoption, faith, and more)* (USA: Cascade Books, 2014), 12.

¹⁶ Brodzinsky, "Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications", 24-25.

¹⁷ Kim Gale Dolgin, *Ergenlik Psikolojisi* (İstanbul: Kaknüs Yayıncılık, 2014), 465.

¹⁸ David Brodzinsky vd., *Children's Adjustment to Adoption: Developmental and Clinical Issues* (New York: SAGE Publications, 1998), 11.

çocuğa uyum sağlamalarını zorlaştırabilmektedir. Çünkü Freud'a göre "İtiraf edilmemiş hiçbir his asla ölmez. Bilinçdışı dediğimiz çöplük tamamen ertelenmiş, bastırılmış hislerle doludur. Hepsi orada öylece nefes alır ve bekler."¹⁹ Bu bağlamda yaşadıkları sorunu tam kabullenmeden evlatlık kurumuna başvuran ailelerin de süreci sağlıklı bir şekilde yürütemeyeceği söylenmektedir. Bağlanma kuramına bakıldığında ise Mary Ainsworth tarafından yapılan bebeklikte bağlanma "yabancı ortam deneyi" ile sosyal ve duygusal gelişim teorisini öne süren Bowlby'in çalışmaları bağlanma çeşitleri olarak sınıflandırılmıştır. Bağlanma bireyler için önem, değer ifade eden kişilerle kurdukları güven merkezli duygusal ilişki olarak ifade edilmektedir.²⁰ 0-2 yaş arasında ebeveynle veya temel bakıcı ile kurulan güvenli, sevgi temelli bağın ileriki yıllarda fertlerin hayatına etki etmektedir. Güvensiz kurulan bağın, kişilik ve benlik gelişiminde dengesizlikler yarattığı gözlemlenmiştir. Evlat edinme sürecinde ise doğum öncesi ve sonrası anne ile bağ kurulamaması, çiftlerin evlat edinilen çocukla iletişimde sorunlara yol açabilmekte iken evlat edinilen çocukta ileriki yıllarda bağlanma sorunları görülebilmektedir.²¹ Başa çıkma teorisine bakıldığında ise dezavantajlı bu çiftlerin sorunları ile başa çıkmada kullandıkları yöntem evlat edindikleri çocukla iletişimlerini etkilemektedir. Olumlu başa çıkma tutumu sergileyen ailelerin evlat edinilen çocukla iletişiminin daha güçlü olduğu söylenmektedir.²²

Dezavantajlı ailelerin yaşadıkları çocuksuzluk durumu ile mücadelede motivasyon kaynaklarından biri de dindir. İnsan hayatını tüm yönleri ile kuşatan bir kavram olarak din, fertlerin tutum ve davranışlarını da şekillendirmektedir. Bu bağlamda dini tutum, kişinin dinle ilgili duygu, düşünce ve davranışlarını belirleme tarzıdır. Kişinin dine dair bilgi ve inançları dinin bütününden ya da herhangi bir esasından hoşlanması veya hoşlanmaması ve dinle ilgili davranışları, lehine ve aleyhine birtakım faaliyetleri onun dini tutumunu oluşturur."²³ Evlatlık kurumuna

¹⁹ Sigmund Freud, *Kitle Psikolojisi*, çev. Kamuran Şipal (İstanbul: Say Yayınları, 2017), 55-56.

²⁰ Jeremy Holmes, *John Bowlby and Attachment Theory (The Makers of Modern Psychotherapy)* (London: Routledge, 1993), 67-68.

²¹ Monach, *Childless: No Choice*, 11.

²² Brodzinsky vd., *Children's Adjustment to Adoption: Developmental and Clinical Issues*, 22.

²³ Halil Apaydın, *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Bilimkent Yayınları, 2016), 82.

yönelik fertlerin dini tutumlarına bakıldığında İslam inancında bir kişinin yetimlere bakması hatta onları büyütmesi iyi ve doğru görülmektedir. Ancak soyun, nesebin bozulması hoş karşılanmamaktadır.²⁴ Bu nedenle dini olarak yasaklanan evlatlık kurumuna yaklaşımda inanç sahibi fertler, dini ilkeler ile istek ve arzuları arasında sıkışmaktadır. Bu durumda dindarların bir kısmının kuruma başvurmaksızın bu durumu kaderin bir parçası olarak gördüğü ve kabullendiği anlaşılırken, diğer taraftan bazı dindarların ise istek ve arzularını önceleyerek kuruma başvurdıkları görülmektedir. Bir kimsenin dindar olduğunu vurgulaması, onun dini içselleştirdiği, dini emir, tavsiye ve yasaklara bireysel düzlemde uyduğu, dini gündelik hayatında toplumsal denetleyici olarak kabul ettiği ve kendi yaşayışının bir göstergesi haline getirdiği anlamına gelir. Ancak dindarlık söz konusu olduğunda “insanlar ya dindardır ya da dindar değildir” gibi genel ve kesin ifadeler geçerli ve doğru açıklamalar değildir.²⁵ Bu sebeple inanan bireylerin bazen bilgi eksikliğinden bazen de arzu ve isteklerinin dinin emir ve yasaklarının önüne geçmesinden dolayı dini hayatlarında engellenme ve çatışma yaşamaları olağandır. Ancak burada problem her zaman inanan bireylerde olmayabilir. Evlatlık kurumu gibi toplumsal sorunlara çare üretmesi için kurulan yapıların daha işlevsel hale gelmesi, toplumdaki bireylerin ihtiyaç ve inancına göre yapılandırılması hususunda hem dini hem de kamusal kurumların da üzerine düşen görevi yerine getirmesi beklenir.

2. Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılırken mülakat tekniğine başvurulmuş ve fenomenolojik araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmadaki değişkenlerin kesin sınırlarla saptanamaması, karmaşık ve iç içe geçmiş olması nitel araştırmayı zorunlu kılmıştır. Ayrıca nitel araştırmaların olay ve olguları yakından izleme, katılımcı bir tavır sağlama ve betimleme imkânı sunması konunun derinlemesine incelenmesini kolaylaştırmıştır. Bu desene de biyolojik olarak çocuk sahibi olamama olgusunun insanları nasıl etkilediği, çevreye bakışları, çevrenin onlara bakışları, dezavantajlı durumun onlar için sorun olarak algılanıp algılanmadığı şeklinde sorulara odaklanılmıştır. Evlatlık kurumuna yönelen çiftler için

²⁴ Springer Mock vd., *The Spirit of Adoption (Writers on religion, adoption, faith, and more)*, 22.

²⁵ Behlül Tokur, *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi* (Ankara: Sonçağ Yayınları, 2020), 31-32.

çocuksuzluk fikrinin ne anlama geldiği ve evlat edinme sürecindeki duygu, düşünce ve davranışların tespiti ve bu süreçteki dini tutumlarının belirlenmesi açısından önemli bir çalışmadır. Ayrıca biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan ailelere yol göstermesi açısından evlatlık müessesesinin artı ve eksileri ile objektif olarak değerlendirilmesi bakımından da önemli bir çalışmadır.

Çalışma grubu biyolojik olarak çocuk sahibi olamamış dokuz çiftten oluşmaktadır. Çalışmada dezavantajlı çocuksuz ailelere toplumun diğer önerilerinden olan korucuyu aile, süt çocuk, beslemelik ve benzeri uygulamalara yer verilmemiştir. Araştırmada konu biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan, evlatlık kurumuna başvuran ve mahkeme kararıyla kurumdan evlat edinilen çocukla suni bir soy bağı kuran çiftler ile sınırlıdır. Bu sebeple görüşmeler evlatlık kurumuna yönelen biyolojik olarak çocuk sahibi olamamış genellikle 35-60 yaş arasında bulunan toplumun farklı kesimlerinden ve farklı gelir düzeyine sahip çiftlerle gerçekleştirilmiştir. Veri toplama aracı ise bu çiftlerle yapılan mülakatlardır. Gönüllülük esasına dayanan veri toplama sürecinde etik kurul raporu alınmıştır. Katılımcılarla bir saat süren görüşmelerde mülakat formu temel alınmıştır. Mülakat formunda beş ana başlık belirlenmiştir: İlk olarak katılımcıların demografik özelliklerini tespit etmeye yönelik sorular sorulmuştur. İkinci kısımda katılımcıların aile kavramına yaklaşımlarına bakılırken, üçüncü kısımda katılımcıların evlatlık müessesine ilişkin bilgilerine bakılmıştır. Dördüncü kısımda ise evlat edinme sürecince ve sonrasında katılımcıların psikolojik hallerini tespit etmeye yönelik sorular ve son kısımda ise katılımcıların dini tutumlarını incelemeye yönelik sorular sorulmuştur. Elde edilen verilerle dezavantajlı bu ailelerin yaşadıkları sürecin tematik ve betimsel içerik analizleri yapılmıştır. Çalışmanın neticesinde dezavantajlı ailelerin evlatlık kurumuna yönelmesine dair sonuca ulaşılmaya çalışılmaktadır.

3. Bulguların Dili

3.1. Katılımcıların Aile Algısına İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Aileyi oluşturan unsurlar nelerdir, sizce iyi bir aile nasıl olmalı, aile olmak için çocuk sahibi olmak sizce şart mı, neden?” soruları sorulmuş ve verilen cevaplar Tablo 1’de kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Çocuk	5
Huzur	5
Sevgi / Saygı	3
Din / Ahlak	2
Toplam	15

Tablo 1. Katılımcıların Aile Algılarına Dair Kodlama ve Frekanslar

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, katılımcıların büyük çoğunluğunun aileyi oluşturan en önemli unsurlar olarak “huzur ve çocuk” temaları üzerinde durdukları görülmektedir. Özellikle çocuk teması için katılımcılar tarafından yapılan “olmazsa olmaz” vurgusu dikkat çekicidir. Bunların dışında katılımcılar yine aile ile ilgili “sevgi/saygı ve din/ahlak” unsurlarını aileyi ayakta tutan kavramlar olarak ele almışlardır. Sağlık, maddiyat ve uyum kavramları konuyla ilgili bazı katılımcıların bir kez kullanmış oldukları unsurlardır.

[K2E] “Ailede çocuk olmadı mı ev eksik geliyor bana. Eskiden hanımla televizyon izliyorduk sıkılıyorduk, hayatımız düzene girdi, şimdi evde hep bir neşe kaynağı var.”

[K3E] “Aileyi şenlendiren çocuktur, kırk yaşına kadar neler çektim, çocuksuz olmaz, o huzur kaynağıdır...”

[K4E] “Çocuk yok, huzursuzluk var, çocuğu almasaydık ayrılırdık eşimle...”

[K9K] “Direk huzur derdim. Bizim çocuğumuz yokken eşimle çok tartışıyorduk, bize ev dar geliyordu. Sıkılıyorduk. Okuldaki çocukların sevgisi de beni tatmin etmiyordu. Eşim de iş insanı bu sebeple hep gergin oluyordu. Onu ben yumuşatamıyordum. Ama kızım ailemize girdiğinden beri bir düzenimiz, bir

huzurumuz oldu. O aile resminin tamamlandığını hissettim. Ayrıca sevgi ve muhabbetle bir aile olmazsa olması kızım bize bunu sağladı...”

[K7K] “Aile olmak için çocuk olmasa da olur, ancak çocukla da aile daha eğlenceli, bilmeyen anlamaz, değişik bir ikilem, karar vermek zor.”

Katılımcıların genel olarak ifadelerine bakıldığında, çocuk ve huzur kavramlarını yan yana kullandıkları görülmektedir. Aile huzuru için çocuğu olmazsa olmaz bir şart görmeyen katılımcılar da dahil olmak üzere çocukla beraber aile resminin tamamlandığı ifade edilmektedir. Bu durum, çocuk unsurunun aile kavramı için ne kadar önemli olduğunun açık bir göstergesidir.

3.2. Katılımcıların Evlatlık Müessesesi ile İlgili Bilgi ve Görüşlerine İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Evlat edinmeyle ilgili hukuki süreci araştırdınız mı, evlat edinme hukukuyla ilgili düşünceleriniz neler?” soruları sorulmuş ve verilen cevaplar Tablo 2’de kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Kurumu biliyor	4
Arkadaş (yakın çevre) tavsiyesi	3
Kurumu bilmiyor	2
Toplam	9

Tablo 2. Katılımcıların Evlatlık Müessesesi ile İlgili Bilgi ve Görüşlerine Dair Kodlama ve Frekanslar

Katılımcılarla yapılan görüşmelere bakıldığında evlat edinen dört ailenin evlat edinme ile ilgili hukuki süreci araştırdığı ve bizzat kuruma başvurduğu görülmektedir. Katılımcılardan üçü ise arkadaş ve yakın çevre tavsiyesi ile bu yola başvurmuştur.

İki katılımcının ise ne evlatlık kurumundan ne de hukuki süreçten haberi vardır. Nasıl evlat edindiği ile ilgili kendisine özgü, özel sorular sorulmamıştır.

[K7K] “Bir yıl kurumu araştırdım, konuyla ilgili kısa filmler izledim ve başvurdum. Hukuki süreçte zaten onlar yönlendirdi.”

[K5E] “Önce kurum müdürü ile görüşüp bilgi aldık, prosedürü gösterdi, sağ olsunlar yardımcı oldular. Daha sonra uzmanlar, avukatlar süreci hızlandırdılar. Mahkeme kararı ile çocuğu aldık.”

[K9K] “Süreci bilmiyordum, okuldan bir arkadaşım önerdi. Ben de araştırmaya başladım, müracaat etmeden önce bir gün yuvayı ziyaret ettim. Sonra eşime anlattım, başta karşı çıktı tartıştık. Sonra bir senelik gelgitli bir süreçten sonra karar verdik başvurduk.”

Katılımcıların genel olarak ifadelerine bakıldığında özellikle evlilik birliğindeki kadının ailede bir çocuk olmamasını daha çok problem haline getirip çözüm odaklı davranarak evlatlık müessesesine yöneldiği, erkeklerin ise evlilik birliğinin devamı için bu alternatif müesseseyi değerlendirdikleri gözlemlenmiştir.

[K1E] “Özellikle eşim çok istedi, ama olmadı ben onun üzüldüğünü gördükçe dayanamıyordum. İnanın evliliğimizde ilk on yıl falan hiç tartışmamız olmamıştır. Ancak on yıldan sonra eşimin psikolojisi bozuldu. Sürekli sorgulama, hep bir eleştiri, bağırma, çağırma, ağlama krizleri vs. Eski haline bir türlü gelemiyordu. Evden çıkmıyor, utandığını söylüyordu. Ben eşimi birçok doktora götürdüm. Hatta annemle hocaya bile gittiler ama olmadı.”

3.3. Katılımcıların Evlat Edinme Süreci ve Sonrasındaki Psikolojik Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Evlat edinme fikrine sizi yönelten etken neydi, evlat edinme kararını nasıl verdiniz, evlat edinme sürecinde yakın çevreniz ve toplumun size bakışı nasıl oldu, neler hissettiniz, evlat edinmiş bir anne baba olarak şu an neler hissediyorsunuz?” soruları sorulmuştur. İlk olarak katılımcıların evlat edinme sürecinde neler yaşadıkları, evlat edinmeye nasıl karar verdikleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Daha sonra ise evlat edinmenin toplum nezdinde nasıl bir tepkiyle karşılandığı ve katılımcıların bu durumdan etkilenip etkilenmediğine bakılmış, devamında ise evlat edinmiş ebeveynler olarak anne-baba olmanın onların üzerinde nasıl bir etki bıraktığı incelenmeye çalışılmıştır.

3.3.1. Katılımcıların Evlat Edinme Sürecine İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Evlat edinme fikrine sizi yöneltten etken neydi, evlat edinme kararını nasıl verdiniz?” soruları sorulmuş ve verilen cevaplar tablo 3’te kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Ortak karar	5
Eşin (kadın) isteği ve ısrarı	4
Toplam	9

Tablo 3. Katılımcıların Evlat Edinme Sürecine İlişkin Bulgulara Dair Kodlama ve Frekanslar

Konuyla ilgili katılımcıların vermiş olduğu cevaplara bakıldığında çocuksuz ailelerde bu probleme ilişkin daha çok kadınların çözüm odaklı davrandığı gözlemlenmiştir. Biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan tarafın kim olduğuna ilişkin mülakatlarda ayrıştırıcı bir soru sorulmamıştır. Ancak diğer sorulara verilen cevaplar üzerinden gidildiğinde kadınların aile birliğinin devamı için harekete geçme konusunda erkeklerden daha özgüvenli ve topluma karşı durarak kişisel istekleri noktasında inisiyatif alabildikleri gözlemlenmiştir. Çünkü biyolojik olarak evlat sahibi olunamamasına ilişkin kadınların erkeklere göre toplumun baskısına daha çok maruz kaldıkları verilen cevaplarla tespit edilmiştir. Toplumun bu konuda erkeklere baskısının kontrollü olduğu, bu nedenle erkeklerin bu sürece ilişkin kabullenmelerinin kolay olduğu anlaşılmıştır.

[K7K] “Annemle gün ortamlarına girdiğimde bana sürekli neden çocuk düşünmüyorsun. Anne olunca anlarsın derlerdi. Ben de üzülürdüm.”

[K9K] “Dediğim gibi ben çok istedim, eşim mesafeliydi başta, kızımı kucağıma aldığımda eşim beni görünce o vakit anladı ne kadar doğru bir karar verdiğimizi.”

[K1E] “Ben illa bir çocuğumuz olsun diye düşünmüyordum, eşim artık bu yükü taşıyamadı. Önce çevreden sonra bizden uzaklaştı. İçine kapandı. Ben de bu yüzden kuruma yöneldim.”

3.3.2. Katılımcıların Evlat Edinme Sonrası Çevrelerinin Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Evlat edinme sürecinde yakın çevreniz ve toplumun size bakışı nasıl oldu, neler hissettiniz?” soruları sorulmuş ve verilen cevaplar Tablo 4’te kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Hoşgörülü karşıladı, destekledi	6
Hoşgörülü karşılamadı, desteklemedi	3
Toplam	9

Tablo 4. Katılımcıların Evlat Edinme Sonrası Çevrelerinin Tutumlarına İlişkin Kodlama ve Frekanslar

Konuyla ilgili katılımcıların vermiş olduğu cevaplara bakıldığında altı ailenin evlat edindikten sonra çevreden destek aldığı ve hoşgörü ile kararlarının karşılandığı, üç ailenin ise evlat edinme kararından sonra çevrelerinin onlara hoşgörü ile bakmadığı ve bu durumu desteklemediği görülmüştür. Ancak bu üç aileden ikisi çocuk büyüdükçe ve kendileri mutlu oldukça çevrenin onlara bakışının değiştiğini ve çevrenin kendilerine destek olduğunu belirtmişlerdir. Bunun yanı sıra çevreden gelen desteğin “Kimsesiz bir çocuğa yapılacak yardım sevaptır.” şeklinde ifadesi, dinin bu konudaki ilkeleri göz önüne alındığında oldukça dikkat çekicidir.

[K6K] “Özellikle yakın çevrem olumlu karşıladı. Ve kararımızı desteklediler, sevaba girersin. Sana zararı olmaz, arkadaşın olur dediler.”

[K7K] “Evlat edindikten sonra kayınvalidem ve kayınpederimin gözde gelini oldum.”

[K1E] “Ailelerimiz pek hoş karşılamadı ancak eşimin yaşadığı bunalımı bildikleri için pek ses çıkarmadılar. İlişkiniz kurtulur, sevaba girersiniz dediler.”

[K9K] “İnsanların ön yargılarını bu konuda kırmak çok zor, kızımın sosyal hayata dahil olmaya çalışırken cidden zorlandık ama alıştık, alıştırdık da. İnsanlar artık benimsediler.”

[K3E] “Hiç çevre demeyin bana, kafam çok dolu, her şeyi dediler, bizim toplumumuz en son denilecek lafi ilk diyor. Allah’ın iyi kulu olsan sana evlat verirdi denir mi hiç.”

3.3.3. Katılımcıların Evlat Edinme Sonrasındaki Psikolojik Durumlarına İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Evlat edinmiş bir anne baba olarak şu an neler hissediyorsunuz?” sorusu sorulmuş ve verilen cevaplar Tablo 5’te kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Mutlu	6
Mutlu - Endişeli	3
Toplam	9

Tablo 5. Katılımcıların Evlat edinme sonrasındaki Psikolojik Durumlarına İlişkin Kodlama ve Frekanslar

Konuyla ilgili katılımcıların neler hissettiği ile ilgili verilen cevaplara bakıldığında katılımcıların tamamının evlat edindikten sonra çok mutlu oldukları hatta birkaç tanesinin evlat edindikten sonra da evlat sevgisine doymadıkları, yaşadıkları mutluluğu devam ettirmek için imkanları olsa bir çocuk daha evlat edinmek isteyecekleri görülmüş; ayrıca evlat edindikleri çocuklarını evlendiren katılımcılar, torun istediklerini belirtmişlerdir. Ancak bazılarının mutluluğunun endişe barındırdığı gözlemlenmiştir. Çünkü endişeli katılımcılar kendilerine sık sık “Ya gerçek ailesi ortaya çıkarsa acaba hangimizi seçer, acaba ilerde gerçek ailesini aramak ister mi, başka kardeşleri var mı, onu bulurlar mı?” şeklinde sorular sordukları ve bu sorulara cevaplar aradıkları görülmüştür. Çocukların evlatlık olduklarını öğrendikten sonra sergileyecekleri tutum, gerçek anne babalarına ulaşma isteği bu endişenin sebebi olarak ifade edilmiştir.

[K3E] “Evlattan doyulmuyor yavrum, kaç tane olsa yetmiyor. Kızıma diyorum yap bir torun mutlu et, beni diye.”

[K9K] “Keşke bir tane daha alsam diyorum, onunla bir aile olduk.”

[K6K] “Söyleyeceğim evlatlık olduğunu, biyolojik ailesi arada aklıma geliyor ancak onlar ile görüşmek istemeyeceğini düşünüyorum ama emin olamıyorum.”

[K2E] “Gidebildiği yere kadar saklayacağım, bir kere söylemiş komşumuz ona ama hanım şaka yapmışlar sana dedi. Sonra ben aileyi uyardım. Gerçi bilmesi problem değil, kendi ailesi öyle bakmazdı ona, bizi bırakacağını sanmıyorum ama şu an vakti değil.”

[K8K] “Söyleyeceğim ama nasıl söyleyeceğimi bilmiyorum, üzülmesini istemiyorum.”

3.4. Katılımcıların Dini Tutumlarına İlişkin Bulgular

Bu tema ile ilgili katılımcılara “Dinle olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız, kendinizi dindar bir birey olarak görüyor musunuz, evlat edinme öncesini ve sonrasını düşündüğünüzde Allah ile ilgili duygu ve düşüncelerinizde bir değişiklik oldu mu, evlat edinmenin hükmü hakkında din adamlarından veya dini kurumlardan yardım ve destek aldınız mı?” soruları sorulmuştur. İlk önce katılımcıların dindarlık algısına ilişkin bulgulara bakılmış, sonrasında katılımcıların evlat edinme sürecinin Allah ile olan ilişkilerini etkileyip etkilemediği incelenmiş ve son olarak katılımcıların evlat edinmenin hükmünü bilip bilemediği analiz edilmeye çalışılmıştır.

3.4.1. Katılımcıların Dindarlık Algısına İlişkin Bulgular

Bu temayla ilgili olarak katılımcılara “Dinle olan ilişkinizi nasıl tanımlarsınız, kendinizi dindar bir birey olarak görüyor musunuz, neden?” soruları sorulmuş, dindarlık algılarına bakılmış ve dinle olan ilişkilerine cevap aranmıştır. Konuyla ilgili katılımcıların vermiş olduğu cevaplara bakıldığında katılımcıların dindarlığı daha çok “namaz kılma, dua etme ve Kur’an-ı Kerim okuma” şeklinde geleneksel kalıplarla açıkladıkları görülmüştür. Katılımcılardan sadece bir tanesi dindarlığı ahlaki değerler çerçevesinde açıklamıştır. Genel olarak bakıldığında katılımcıların tamamının yoğun bir dini hayatı olmadığı ancak dinden uzak bir yaşamlarının da bulunmadığı görülmektedir.

[K4E] “Cumalara giderim sadece, pek zamanım olmuyor işten ötürü.”

[K2E] “Namazlarımı kılan bir adamım.”

[K9K] “Öyle okuyan araştıran sohbetler dinleyen biri değilim, dahil olduğum bir cemaat de yok, çocukken öğrendiklerim ışığında görevlerimi yapıyorum. Dualarımla dindarım.”

Bulgulara bakıldığında imamlık görevini yürüten katılımcı hariç diğerlerinin düzenli ve devamlı bir ibadet hayatlarının olmadığı görülmektedir. Cumadan cumaya namaz kılan, beş vakit namazını düzenli kılmayan, hatta hiç namaz kılmayıp ama duayı dilinden eksik etmeyen, inançlı bir katılımcı grubu olduğu görülmektedir. Bu durum, katılımcıların liberal dindarlık denilen dindarlık tipi ile uyuştuğunu göstermektedir. Liberal dindarlıkta genellikle inançlı ve kutsal metinlere karşı saygılı olan fertlerin merkezi tutumlarını dini duygu ve düşünceleri oluşturmamaktadır. Günlük hayatlarında dinin etkisi daha az görülmektedir. Bazen dinin emir ve yasaklarını yaparken bazen de gerekli özen ve ihtimamı göstermedikleri görülmektedir. Dinî yeni fikirleri hemen kabul edebilirler. Dini meselelerde ince eleyip sık dokumayan, dinin sosyal hayata müdahalesini pek hoş karşılamayan tiplerdir.²⁶

3.4.2. Katılımcıların Evlat Edinme Sonrası Dindarlık Algılarına İlişkin Bulgular

Bu temayla ilgili olarak “Evlat edinme öncesini ve sonrasını düşündüğünüzde Allah ile ilgili duygu ve düşünceleriniz de bir değişiklik oldu mu?” sorusuna cevap aranmış ve verilen cevaplar tablo 6’da kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Değişiklik olmadı	5
Allah’a olan bağlılığım güçlendi	3
Şükürüm arttı	2
Allah’la barıştım	2
Namaza başladım	1
Toplam	13

Tablo 6. Katılımcıların Evlat Edinme Sonrası Dindarlık Algılarına İlişkin Kodlama ve Frekanslar

²⁶ Asım Yapıcı, “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 101.

Tabloya bakıldığında; katılımcıların yarısından fazlasının dini inanç ve hayatında bir değişiklik olmadığı görülürken diğer kısmında ise çocuk sahibi olmanın, katılımcıların dini inanç ve hayatını olumlu yönde değiştirdiği görülmektedir. Özellikle dini hayatlarında olumlu değişiklik olan katılımcılar çocuktan sonra Allah'a olan bağlılıklarının arttığını ve Allah'la barıştıklarını ifade etmişlerdir.

[K9K] “Evliliğimizin ilk yıllarında çocuğumuz olmadığı için isyan dönemim oldu. Çocuklu aileleri görüyor üzülüyordum. Allah bana vermedi, onlara verdi diyordum. Ancak yıllar içinde düşüncelerim azaldı. Kızımı aldıktan sonra da tamamen değişti. Rabbim herkese farklı yollarla veriyor diye düşündüm. Ve şu an şükrediyorum...”

[K6K] “Allaha olan bağlılığım arttı, her şey değişti. Hayat enerjim yükseldi.”

[K8K] “Allah'a olan bağlılığım arttı, daha çok şükrettim.”

[K3E] “İlk başta çok isyan ettim, beddua ettim. Çocuklu aileleri görünce dayanamıyor, Allah'ım onların evlatlarını da al diyordum, kızıma kavuştuktan sonra çok tövbe ettim.”

3.4.3. Katılımcıların Evlat Edinmenin Dini Hükümüne İlişkin Bilgilerine Dair Bulgular

Bu temayla ilgili olarak katılımcılara “Evlat edinmenin hükmü hakkında din adamlarından veya dini kurumlardan yardım ve destek aldınız mı?” sorusu sorulmuş, evlat edinme ile ilgili İslam dininin hükümleri belli iken katılımcıların bu konuda ne düşündükleri öğrenilmek istenmiş ve verilen cevaplar tablo 7'de kodlanmıştır:

Kod Sistemi	Frekans
Dini hükmü biliyor/ Uygulamak istememiş	7
Dini hükmü biliyor/ Çözüm bulamamış	2
Toplam	9

Tablo 7. Katılımcıların Evlat Edinmenin Dini Hükümüne İlişkin Bilgilerine Dair Kodlama ve Frekanslar

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde tüm katılımcıların dinin hükmünü bildiği tespit edilmiştir. Yedi katılımcının bu konuda özellikle bir araştırma yapmadığı, mevcut durumlarına ilişkin dini kurum veya kişilerden bilgi almadığı ve buna ihtiyaç duymadığı, duygusal ihtiyaçlarının dinin emirlerinin önüne geçtiği gözlemlenmiştir. Buna rağmen bu katılımcılar; miras, akrabalık durumu, toplum ve din gerçekliği karşısında ileriye dönük önlemler aldıklarını da ifade etmişlerdir. Vasiyet yazdığını söyleyen, yardımseverlik, alçak gönüllük, yetimlerin başını okşamak gibi dini kavramlar ile mevcut durumlarını yine din üzerinden onaylamaya çalıştıkları tespit edilmiştir. Diğer iki katılımcının ise bunu ayrıntılı bir şekilde araştırıp yetkili kişi ve kurumlardan bilgi aldığı, din üzerinden çözüm üretmeye çalıştığı, ancak İslam dini içerisinde evlatlık müessesesi bulunmadığından, içinde buldukları durumu zorunluluk olarak nitelendirdikleri anlaşılmıştır.

[K8K] “Tanıdığımız bir hoca evlatlık namahremdir dedi. O bir çocuk, günah olsaydı devlet vermezdi. Bir çocuğu kurtaracağım. Kızıyorum niye böyle fetva veriyorlar.”

[K7K] “Dini anlamda esnek olmak zorunda kaldım, benim eşime güvencim sonsuz, insanlar ne kadar kötü. Biz modern insanlarız.”

[K2E] “Aldıktan sonra öğrendim haram olduğunu, anneye oğlan, babaya kız haram dediler, sonra ise süt annelik durumunu öğrendim, ama böyle yapmak zorunda kaldık Kuran’dan değil hadislerden gittik. Mirası vasiyetle çözdük.”

[K1E] “Birtakım şeyler duydum ama eşimin mutluluğunu görünce oğlumuz bir yuva vermenin mutluluğunu yaşayınca dini yönle ilgilenmedim. Hem yetimin başını okşayın diyen bir peygamberin bu kuruma karşı çıkacağını, böyle bir dini hükmün varlığını düşünmüyorum. Ayrıca şu an amca çocukları miras payından bahsediyorlar. Bizim babalarımızın yıllarıdır çalışıp emek verdiği yerler, aslı belli olmayan bir çocuğa mı kalacak diyorlar. Ancak ben önlemimi aldım. Vasiyetimi yazdım. İnsanlar nasıl böyle düşünüyör anlamıyorum.”

[K6K] “Bir şeyler duydum tabii, ama bence 100 kez hacca gitmekten daha efdaldir, çocuğumu almış olmak, o da diyor aynısını Rabbim benden ömür alsın sana versin anne diye. Kendi fikrimizle hareket ettik, hem mahremiyet insanın içinde

olan bir düşünce. İleri görüşlülük bunu gerektirir. Neyin günah neyin sevap olduğunu biz biliyoruz.”

Sonuç ve Tartışma

İnsanlar bireysel veya toplumsal farklılıklarına göre sosyal hayatta avantajlı veya dezavantajlı gruplara dahil edilirler. Avantajlı grupların bireyelerinin öz yeterlilikleri yüksek iken dezavantajlı grupların bireyelerinin kendilerine yeterlilikleri ve sorunlarla yalnız baş edebilmeleri sınırlıdır. Onun için dezavantajlı grupların sınırlılıklarına toplumlar çözümler üretmişlerdir. Bu dezavantajlı gruplardan birisi de çocuk sahibi olamayan ailelerdir. Aile olma süreci toplumsal anlamda çocukla tamamlanmaktadır. Ancak bazı anne ve babalar biyolojik, fizyolojik ya da psikolojik birçok nedenden dolayı çocuk sahibi olamamaktadırlar. Hayatın olağan akışına aykırı olarak kabul edilen bu durum, toplumlar tarafından sorun olarak algılanmıştır. Bu durumun getirdiği mutsuzluk, tatminsizlik ve huzursuzluğa önerilen çözüm ise evlatlık müessesidir. Tarihsel süreçte her toplumda farklı şekillerde görülen evlatlık müessesesi sadece sosyal hayatta kalmamış hukuksal sistemde de yerini almıştır. Bu çalışma ile evlatlık kurumuna başvuran dezavantajlı ailelerin aile kavramına bakışı, evlatlık kurumuna yaklaşımı, evlat edinme sürecindeki psikolojik durumları ve dini tutumları olarak belirlenen dört tema ekseninde nitel bir analiz yapılmıştır.

Araştırmada ilk olarak “dezavantajlı çocuksuz ailelerin aile kavramına bakış açıları” incelenmiştir. Büyük çoğunlukla katılımcılar aileyi oluşturan esas unsur olarak çocuktan bahsetmişlerdir. İyi bir aile için çocuğun şart olduğunu, böylece aile birliğinin güçlenerek sarsılmaz bir temele dayanacağına inandıkları ifade etmişlerdir. Katılımcılar ayrıca çocuk sahibi olmadan önce evliliklerinde iletişim problemlerinin olduğunu, bunun çocukla aşıldığını ve çocuk sayesinde huzurlu bir aileye ulaştıklarını anlatmaktadırlar. Diğer taraftan çocuk olmasa da olur diyen katılımcıların çocuklarına kavuştuklarında kendilerini gerçek bir aile olarak hissettiklerini söylemeleri aslında kendi içlerindeki çelişkiyi ortaya koymaktadır. Bu bağlamda çiftlerin kuruma yönelmesinde asıl etkenin çocuk sahibi olma isteği olduğu ve aileyi çocuksuz tanımlamadıkları anlaşılmaktadır. Bu durum geleneksel

Türk toplumunda çocuksuz ev düşünülemez ya da “çocuksuz ev tütmeyen ocak gibidir” ifadelerin geçerliliğini göstermektedir.²⁷

Aile ve çocuklar ilgili diğer çalışmalarda da çocuğun hem kadın hem de erkek tarafından ailede önemli bir değere sahip olduğu görülmektedir. Özellikle Türkiye’de çocuğun hem ruhsal hem de ekonomik değeri olduğu belirlenmiştir.²⁸ “Çocuğun aileye sevgi sağlayıcı, aileyi tamamlayıcı bir rolü olduğu, aynı zamanda maddi faydalar temin ettiği, ana-babanın yaşlılığında aileye güven verici bir değeri olup aileyi devam ettirme rolünü yüklediği tespit edilmiştir.”²⁹ Genellikle kadınların çocuğu evlilik bağlarını kuvvetlendirme, karı kocayı birbirine yaklaştırma ve sevgi gibi çocuğun sağladığı psikolojik nedenlerle, erkeklerse neslin devamı gibi sosyal bir değer nedeni ile çocuk istedikleri belirtilmektedir. Çocuksuzluk çiftler arasında soğukluk girmesine, ruhi problemlerin ve evlilikte çatışmaların yaşanmasına sebep olabilmektedir. Sadece karı koca olarak kurulan evlilik hayatının aile olmak için yetmediği anlaşılmaktadır. Çocuksuz ailelerin evliliklerinin çökmeye karşı savunmasız olduğu görülmektedir. Çocukların birleştirici bir etkisinin olduğu, çocuksuzluğun ise evlilik birliğinin devamlılığını azalttığı anlaşılmaktadır.³⁰

Diğer taraftan yapılan bazı araştırmalarda ise evlilikte ancak karı kocanın uyumu ile aileden bahsedebileceği, çocuk olsa bile eşler arası uyum olmadığında aile birliğinin korunamayacağı ifade edilmektedir. Çocuk bir yandan eşlerin ortak noktası olurken bir yandan da çatışmaların kaynağı olabilmektedir.³¹ Ayrıca kadınların ilgisinin çocuktan sonra erkekte uzaklaşması, erkeklerin yalnız hissetmesine ve çocuğu kıskanmasına sebep olurken; yeni anne olan kadının doğum ve doğum sonrasında cinsel isteğinin aniden azalmasıyla çatışmalar daha da şiddetlenmektedir. Eşler birbirinden uzaklaşmaya başlamakta, dolayısıyla bu da

²⁷ Kader Yılmaz, *Bireylerin Evlat Edinme ve Evlat Edinme Hizmetine Karşı Bilgi ve Tutumları* (Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013), 5.

²⁸ Çiğdem Kağıtçıbaşı, “Türkiye’de Ailenin Sürekliliği ve Değişim”, *Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu*, *1.Aile Şurası Bildirileri* (Ankara: Reyhan Basım Yayın, 1990), 151-155.

²⁹ Mine Mangır - Neriman Çağatay Aral, “Türk Ailesi ve Çocuk Eğitimi”, *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları* (1990), 6.

³⁰ Monach, *Childless: No Choice*, 31.

³¹ Monach, *Childless: No Choice*, 29.

evlilik hayatlarında yeni bir dönemin şafağı olmaktadır. Eşler arasında çocuğu yetiştirme sürecinde de sıklıkla çatışmaların yaşandığı görülmektedir.³²

Çalışmanın ikinci temasında “katılımcıların evlatlık müessesesi ile ilgili bilgi ve görüşleri” analiz edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların genel olarak evlatlık kurumundan haberdar oldukları görülmüştür. Dört katılımcının ön araştırma yaparak üç katılımcının çevrelerinin tavsiyesi ile araştırmadan, diğer iki katılımcının ise kurumu hiç bilmedikleri anlaşılmıştır. Bu bağlamda katılımcı özelliklerine bakıldığında genellikle katılımcıların evliliklerinin 15-20 yılları arasında kuruma yöneldikleri ve evlat edinilecek çocuk için istedikleri yaş aralığının 0-2 yaş olduğu görülmektedir.

Dezavantajlı çocuksuz aileler kuruma yönelmeden önce yaşadıkları bu soruna önce kendi içlerinde çözüm aradıklarını, tıbbî tedavilere başvurdıklarını ve bu süreçte çocuk sahibi olamama durumunu yavaş yavaş kabullenmeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir. Biyolojik olarak anne baba olamayacaklarını tam olarak anladıktan sonra alternatif yollar aradıkları görülmektedir. Bu yolların başında ise evlat edinme kurumu gelmektedir. Çiftler kuruma kendi gayretleriyle veya sosyal çevrelerinin önermeleri ile ulaşmışlardır. Kuruma yönelmeden önce ailelerin kurumla ilgili kafalarında birçok soru işaretinin olduğu anlaşılmaktadır. Evlat edinen ailelerde kaygılarla ilgili yapılan çalışmalara benzer olarak bu sorular şöyle ifade edilebilir: “Kurum bize çocuk verecek mi? Nasıl bir çocuk verecek? Ailesi onu neden kuruma bırakmıştır ki? Bizi kabul edecek mi? Biz başkasının çocuğuna nasıl ebeveyn olacağız? Bizim olmayan bir çocuğu sevebilecek miyiz?” Ailelerin bu sorular ışığında yoğun kaygılar yaşadığı görülmektedir.³³ Evlat edinme öncesi yaşadıkları bu cevapsız sorular ve belirsizliklerin evlat edinen ailelerin yaşam döngüsünde ilk evreye karşılık geldiği söylenebilir. Evlat edinme öncesi dönem olarak adlandırılan bu aşamada çiftler hem kısırlık durumunu kabullenmeyle uğraşırken hem de evlat edinerek çocuklu bir aile kurup kuramayacağına karar vermeye çalışmaktadır. Çocuk sahibi olamama durumunun ailelerde duygusal olarak baskın gelmesiyle çiftlerin zihin dünyasında barındırdığı endişelerin

³² Kyle Pruett, *Partnership Parenting* (Philadelphia: Da Capo Press, 2009), 26.

³³ Monach, *Childless: No Choice*, 200-210.

baskılanarak kuruma yönelindiği ifade edilebilir. Özellikle kadınların bu konudaki toplumsal baskıyı erkeklere göre daha fazla hissetmesinden dolayı bu soruna çözüm ararken erkeklere göre öncelikli inisiyatif aldıkları gözlemlenmiştir. Erkeklerin de eşlerine olan duygusal bağı ve evlilik birliğinin bozulmaması için bu durumu kabullendiği söylenebilir. Bunun sonucu olarak çiftler tarafından evlatlık kurumunun kabullenilmesi, toplumun kabul ettiği gibi çocuklu bir aile kurulacağına inanç beslediklerinin de göstergesidir. Bazı araştırmalara göre ise modern evlat edinme, ebeveynler ve çocuklar arasındaki ilişkilerin biyolojik bağları taklit ettiği "sanki" bir aile oluşumu olarak tanımlanmaktadır. Ancak evlat edinmenin taklit ettiği çekirdek ailenin kendisi, tıpkı kimliği değiştirilecek olan birey gibi hayali bir ideal olarak gözükmektedir.³⁴ Ayrıca konuyla ilgili yapılan literatür taramalarında "biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan ailelerin kuruma yönelme nedenlerinin başında, ebeveyn olma konusunda yaşanan zorluklar ve tedaviye rağmen çocuk sahibi olamayacaklarına ilişkin inançları, evlat özlemi çekme ve çocuklu aile duygusu yaşamak, yalnızlık duygusundan kurtulmak, zor şartlarda büyüyen çocukları topluma kazandırmak" olduğu görülmüştür.³⁵ Yapılan mülakatlar sonucundaki verilerin bu sonuçlarla da paralel olduğu anlaşılmaktadır.

Çiftlerin kurum ile ilişkilerine bakıldığında ise çift yönlü bir yapı dikkat çekmektedir. Kurum çiftlere bazı açılardan destek sağlarken bazı açılardan ise çiftlerde yeni sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Şöyle ki çiftlere evlat edinme kurumu, çocuk sahibi olma sevinci, ebeveyn olma mutluluğu, evlilik birliğini güçlendirme ve aile hayatının düzene girmesi, eşler arasında duygusal bağın artması, psikolojik olarak rahata ulaşma, çevreye karşı özgüven kazanma ve çevreden hissedilen baskılardan kurtulma, başa çıkma, aidiyet duygusu sağlama, bir çocuğu büyütme ve yetiştirme imkânı sağlamaktadır. Diğer taraftan evlatlık kurumunun çiftlerde yeni sorular ve çelişkiler doğurduğu söylenebilir. Örneğin; çift, evlat edindikleri çocuğun onların sevip sevmeyeceğinden, kabul edip etmeyeceğinden, genetik ya da fizyolojik olarak benzeyip benzemeyeceğinden, kendilerine uyum sağlayıp

³⁴ Emily Hipchen, *Critical Adoption Studies Reader* (New York: Routledge, 2024), 2.

³⁵ Esin Sezgin - Özgür Sarı, "Evlat Edinme Sürecinde Yer Alan Bireylerin Evlat Edinmeye Yönelik Görüşleri: Örnek Olay İncelemesi", *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu* (Elazığ: Asos Yayınevi, 2022), 6/225.

sağlayamayacağından endişelenebilir. Ayrıca çocuğun biyolojik ailesinin varlığından kaygı duyabilirler. Zaman içinde ortaya çıkabilecek evlilik engelleri, miras, evlat edindikten sonra çiftin biyolojik olarak çocuk sahibi olma ihtimali, annelik babalık davaları ve benzeri sorunlarda çiftler için sorun olabilecek diğer konulardır.

Çalışmadaki üçüncü tema “katılımcıların evlat edinme süreci ve sonrasındaki psikolojik durumlarını” anlamaya yöneliktir. Katılımcıları öncelikle evlat edinmeye yönelten etkenler tespit edilirken eşlerin birlikte karar alıp almadığı hakkında da genellemeye varılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcı çiftlerin kuruma yönelmesindeki ana etkenin biyolojik olarak çocuk sahibi olamayacaklarının olduğu söylenebilir. Bu gerçeğe yüzleştikten sonra durumlarına bir çözüm olarak evlat edinmeye karar verdikleri ifade edilebilir. Karar sürecinde katılımcıların beşi eşleri ile ortak hareket ettiklerini; diğer katılımcılar eşin yani kadının istemesi sonucu kuruma yöneldiklerini belirtmişlerdir. Evlat edinen ailelerin yaşam döngüsünde bu aşama bebeklik dönemine karşılık gelmektedir. Ailelerin biyolojik çocuk sahibi olamama eksikliklerini artık kabullendikleri ve bu duruma çözüm bulma düşüncesi ile kuruma ilk adım attıkları aşamadır. Ebeveyn olma yolunda ilk ciddi yönelimdir. Çiftlerin aile içi rol modellerinin dağıldığı, çocukla ilgili beklentilerinin olduğu dönemdir. Eşler bu süreçte evlat edinilecek çocukla kurulacak mutlu bir aile tablosunu hayal ederken hem de çocuk tarafından reddedilme korkusunu da yaşadıkları söylenebilir. Çiftlerin evlat edinme sürecinin başında yaşadıkları bu çelişkili durumun fertlerde ruh sağlığı bozukluklarına yol açabileceği söylenebilir. “Ruh sağlığı, kişinin kendisi ve çevresiyle sürekli bir denge ve uyum içinde olması olarak tanımlanmaktadır.”³⁶ Olağan hayat akışında yaşanan her değişimin bir dengesizlik yaratmaktadır. Bu dengesizliğin dengeye gelmesini fert kendi başına yapabiliyorsa aktif bir başa çıkma mekanizması kullandığı söylenebilir. Ancak kendi başına denge haline gelemeyen ya da denge halini erteleyerek ya da dış atıflar yaparak pasif başa çıkan fertlerin ise dışarıdan sosyal destek almaya eğiliminin daha fazla olduğu söylenebilir. Bu bağlamda evlat edinme ile yaşanan değişimde fertlerin

³⁶ Mustafa Koç - Ümit Polat, “Üniversite Öğrencilerinin Ruh Sağlığı”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 3 (2006), 4.

sürece uyum sağlaması son derece önem arz etmektedir. Çünkü ruh sağlığı yerinde olan bireylerin yaşadığı bir toplum sağlıklı ebeveynlerin yetiştirdiği çocuklarla mümkündür.³⁷ Evlat edinilen çocuklarda travmalar oluşturmamak, onlarla sağlıklı iletişim kurabilmenin ön şartı çocuk sahibi olamayan çiftlerin yaşadıkları dezavantajlı durumla yüzleşerek başa çıkmalarıdır. Çocuk sahibi olamama durumu ile başa çıkma sürecinin cinsiyetlere göre farklılaştığı da yapılan görüşmelerde görülmektedir.

Şöyle ki çocuk sahibi olamama duygusuyla mücadelede etmede kadının toplumun baskısı karşısında daha çok zorlandığı ifade edilebilir. Bu nedenle erkeklere oranla sorunu görmezden gelmeyip duruma çözüm odaklı yaklaştıkları, kuruma ilk gittikleri andan itibaren “kalben ebeveyn olmak” gibi bir duygu durumundan bahsettikleri biyolojik olarak anne olanlara kıyasla kendilerinin “tam zamanlı anne” olabileceklerini belirttikleri gözlemlenmiştir. Süreçte evlat edindikleri çocuklara karşı aşırı hassas ve duyarlı davrandıkları, aşırı ebeveynlik yaptıkları, çocuklarının yetiştirme sürecinde tüm sorumluluğu üstlenerek çocuklarının bir benlik inşa etmesini zorlaştırabilecekleri de söylenebilir. Araştırmada bazı katılımcılar “Çocuğum tek başına yemek yiyemez diye ana okuluna göndermedim, ilk okula gideceği zaman da ezilmesinden korkuyorum.” diye endişe ettiklerini ifade etmişlerdir. Aşırı yapılan bu ebeveynlikler çocukların kendilerine saygı duyma ve karar alma becerilerini engelleyebilmekte, çocukların annelerine bağımlı hale gelmesine sebep olabilmektedir.³⁸

Kadınların bu tutumunun ailenin ileriki hayatı için aşırı koruyucu aile modeline uyum gösterdiği de söylenebilir. Bu modele göre aileler, çocuklarına çok fazla özen ve kontrol gösterirler. Anne ve babalar, çocuğun hiçbir şeyi yapamayacağını düşünürler. Çocuğun kendi yapması gereken işleri bile aileler yapmaya çalışırlar. Çocuğun eğitimine, kendini geliştirmesine aşırı önem veren bu aileler çocuklarının her alanda başarılı olmasını isterler. Müdahaleci ve sürekli kontrolcü bu tarz tutumla büyütülen çocukların ileriki yıllarda aşırı duygusal ve etrafına bağımlı

³⁷ Rabia Karaçay - Berna Güloğlu, “Çocukluk Çağı Travmaları ve Sağlıklı Aile-Ebeveynlik Risk Faktörlerinin İncelenmesi”, *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2022), 329.

³⁸ Kemal Sayar - Rabia Yavuz, *Kendi Özünü Bil* (İstanbul: Sahi Kitap, 2024), 44.

fertler olması beklenebilir.³⁹ Bowlby'nin bağlanma kuramına göre çocuklukta özellikle 0-2 yaş arasında bağlanmanın nedenleri; anne ya da temel bakıcı ile kurulan olumlu ilişkiler, korku ve kaygı anlarında çocuğun yanında birinin olması, o kişiyle uzun zaman geçirme ve güvene dayalı bir bağ kurma, onun varlığının çocuğa huzur ve rahatlama sağlamasıdır.⁴⁰ Duygusal ve fiziksel ihtiyaçları zamanında sevgi temelli karşılanan çocukların gelecekte kuracakları ilişkileri de sağlıklı olma eğilimindedir. Bu bağlamda evlat edinilen çocukların yaşı, kurumda geçirdiği süreler, biyolojik annesiyle olan kurulmuş ya da kurulamamış bağı, evlat edinmek isteyen çiftler için önem arz etmektedir. Çocuğun sağlıklı yetiştirilmesi, doğum öncesinden evlat edinilen ana kadar yaşamış olduğu travmaların tedavisi gerektirebilmektedir.

Erkeklerin ise çocuk sahibi olamama halini duygusal olarak daha çok iç dünyalarında yaşadıkları, sürece dahil olsalar da aslında zihinlerinde bazı şüphelerin olduğu görülmüştür. Eşleriyle olan uyumlarını güçlendirmek, çevreye karşı güçlü görünmek, soylarının devamlılığı için kuruma yönelmişlerdir.⁴¹ Çocuksuzluk durumunu kabul etmede kadınlara kıyasla daha kolay baş ettikleri görülse de bazı istisna durumlar karşımıza çıkmaktadır. Katılımcılardan [K2E]'nin ifadesiyle; "Arkadaşımın da çocuğu olmuyordu, bu sebeple eşini sürekli dövüyordu, bir gün karşıma aldım konuştum. Böyle yapma, hem eşinin elinde mi, tek başına yapabiliyorsan sen yap dedim. Aradan biraz zaman geçtikten sonra karşılaştık bana teşekkür etti, eşini dövmeyi bıraktığını, durumu artık kabullendiğini ve eşiyile arasının düzeldiğini söyledi." Bu noktadan hareketle eşlerin çocuk olmamasına agresif tepkiler verdiği de görülmektedir.

Dezavantajlı ailelerin evlat edinme kurumuna yaklaşımının cinsiyetlere göre farklılaştığı anlaşılmaktadır. Kadın ve erkeğin kurumdan farklı beklentilerinin ve endişelerinin olduğu görülmektedir. Evlat edinme kararı, ailelerin hayatlarını

³⁹ Alper Bolattekin, *Anne-Babannın Bağlanma Stilleri, Anne-Baba Tutumları ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi* (İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2014), 25.

⁴⁰ Kemal Sayar - Olcay Tüzün, "Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji", *Düşünür Adam* 1/19 (2006), 24.

⁴¹ Monach, *Childless: No Choice*, 221.

değiştirecek bir karardır. Bu sebeple çiftlerin geleceğine şekil verecek bu bilinmezlik karşısında kaygı yaşadıkları kabul edilmektedir. Lakin kabul edilebilir olmayan şey, yeterince bilgi sahibi olunmadan anlık karar vermektir.⁴²

Bu temada ayrıca katılımcılara “evlat edinme sürecinde sosyal çevrelerinin kendilerine karşı tutum ve davranışları” sorulduğunda katılımcıların çoğunluğu çevreden destek gördüğünü ifade etmişlerdir. Hatta bu katılımcıların da bazıları çevrenin onların çocuksuzluk durumuna çözüm olarak evlatlık kurumuna yönettiklerinden bahsetmiştir. Diğer taraftan az sayıda katılımcı başlarda kuruma gitmelerinin çevrede hoş karşılamadığını, ancak evlat edindikten sonra durumu çevrenin kabullendiklerini söylemiştir. Bazı katılımcıların ise “Elin çocuğunu mu alacaksın, malını mülkünü soysuz birine mi bırakacaksın!” gibi ifadelerle karşılaştıkları tespit edilmiştir. Bu durumda psikoloji ekollerinin evlatlık kurumuna bakışları değerlendirildiğinde biyolojik yaklaşımın görüşleriyle paralellik gösterebilir. Çevrenin esas olarak biyolojik açıdan neslin devamlılığını öncelediği ifade edilebilir.

Bu temada ulaşılan diğer bir sonuç ise evlat edinme sürecinde ailelerin yaşadıkları psikolojik değişimlerdir. Katılımcıların bir kısmı sadece mutluluktan bahsederken bir kısmı ise mutluluk ve endişe duygularının beraber yaşandığını ifade etmektedirler. Bireysel anlamda çocuk sahibi olma duygusuna kavuşacakları için mutluluk yaşadıklarını şöyle ifade etmişlerdir: “Kızıma kavuşacağım anı ipe çekiyorum, onu bir kucağıma alsam.”, “Onu görünce dünyalar benim oldu.”, “Her şeyim, onun için her şeyi yaparım, bana dünyaları verdiler.” Evlat edinen aile yaşam döngüsünde ilk çocukluk dönemine karşılık gelen bu ifadeler, çiftlerin çocukla ilk karşılaştıkları ve ciddi iletişim kurdukları aşamadır.

Diğer taraftan ailelerin ebeveyn olarak yeterli olup olamayacakları, çocukla nasıl bağ kuracakları, çocukla yaşadıkları zorluklarla nasıl başa çıkacakları, çocukla ilgili her türlü sorumluluğu yüklenip yüklenemeyecekleri noktasında endişeler taşıdıkları görülmektedir. Ailelerin çocuklarına biyolojik anne ve babalarını söylemeleri noktasında da kaygılar taşıdıkları, çocuklarını kaybetme korkusu

⁴² Stephanie Bosco - Victor Groza, *Adopting Older Children* (Broadway: New Horizon Press, 2014), 10.

yaşadıkları da anlaşılmaktadır. Psikoloji ekollerine göre bu sorgulamaların kaynağının ebeveyn rolüne tam uyum sağlayamamaktan kaynaklandığı söylenebilir. Ebeveyn olmak, bağlanma kuramına göre çocuk doğduğu andan itibaren çocukla kurulacak güven merkezli sevgi bağı ile anlam kazanabilir. Bu sebeple dezavantajlı çocuksuz ailelerin evlat edinmeyle çocuk sahibi olması, onlara çocuk doğduğu andan itibaren bir beraberlik sağlamadığı için bu ailelerin ebeveyn olma sürecine uyumları zor olabilmektedir.⁴³ Doğru anne baba tutumunun belirlenememesi, evlat edinilen çocuğun sağlıklı gelişimi açısından risk oluşturabilmektedir.

Bu ailelerin evlat edinme öncesinde kendilerine “Evlat edinme benim için doğru mu, evlat edinme ihtiyaçlarımla mı yoksa çocuğun ihtiyaçlarıyla mı ilgili, adli süreçle ilgili yeterince bilgim var mı, beklentilerim neler, evlat edinilen çocuğuma, davranışları bazen ondan hoşlanmamama neden olsa bile ona tamamen bağlı kalacak mıyım; davranışları başka birinin istismarının sonucu olabilecek bir çocuğa karşı sabrım var mı?” şeklinde sorulara gerçekçi cevaplar vermeleri gerekmektedir.⁴⁴ Psikodinamik yaklaşıma göre bilinçaltında yer alan bu sorulara tatmin edici cevaplar verilmediğinde derin psikik acı ve narsistik yaralar büyümektedir. Bu durumun ailenin ileriki yıllardaki çocukla uyumunu zorlaştırdığı ifade edilebilir. Ayrıca araştırmada ailelerin çocuk sevgisine doymadıkları, bu açlığı evlat edindikleri çocuklara da yansıttıklarına şahit olunmaktadır. Belli bir yaşa getirip evlendirdikleri evlatlık çocuklarından torunlar istediklerini belirten katılımcıların, aslında biyolojik olarak çocuk sahibi olamama durumunu kendi iç dünyalarına hala kabul ettiremedikleri ve tam tatmin yaşayamadıkları söylenebilir. Freud’a göre ide hapsedilen her bir güdü nevroza sebep olabilmektedir. Bu sebeple biyolojik olarak çocuk sahibi olamama hali kişilerde nevroza yol açabilecekken bastırılmış güdülerde dış dünyaya kıskançlık, nefret ve haset gibi duygular olarak da yansımaya meyilli olabilir. Fertlerin kişilik ve ahlak gelişimlerini negatif etkileyebilir.

⁴³ bk. Monach, *Childless: No Choice*, 11.

⁴⁴ Bosco - Groza, *Adopting Older Children*, 11.

Araştırmada son tema ise “katılımcıların konuyla ilgili dini tutumlarını” anlamaya yöneliktir. Bu bağlamda ilk olarak katılımcıların dindarlık algıları değerlendirilmiştir. Katılımcıların düzenli bir dini hayatı olmadığı, ibadet hayatlarına gerektiği gibi dikkat etmedikleri, bazen namaz kıldıkları, ara sıra cumaya gittikleri, psikolojik olarak çok zorlandıkları zamanlarda Allah’a dua ettikleri gözlemlenmiştir. Ancak katılımcılar düzensiz dini hayatlarının farkındadırlar ve bu durumdan çok da memnun olmadıklarını ifade etmektedirler. Aslında ibadet etme isteği katılımcılarda mevcuttur. Bu durum, Yapıcı’nın liberal dindarlık tipini hatırlatmaktadır. Liberal dindarlık anlayışına göre inançlı ve kutsal metinlere saygılı olan fertlerin, merkezi tutumlarında dinin belirleyici etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sebeple gündelik hayatta pek fazla dinin etkisi altında değillerdir. Dinin kendilerinden talep ettiği ibadetleri yerine getirirken gerekli özen ve ihtimamı gösteremeyebilirler. İnançlarında samimi olan liberal dindarlar olduğu gibi samimi olmayanlar mevcuttur. Bu dindarlar üst ve alt dini kimliklerine karşı hassastırlar. Böylece dini konularda gündeme getirilen yeni fikirleri rahatlıkla benimseyebilirler. Açık zihinsel bir yapıya sahip oldukları ifade edilebilir. Dini meseleleri çok sorgulamayan bu dindarların, dinin sosyal hayata müdahalesini ise de pek hoş karşılamadıkları söylenebilir. Bazı liberal dindarlar geleneksel inançlarına bağlı iken bir kısmı da bu tür dini anlayışları eleştirmektedir. Ancak burada radikal bir karşı duruştan ziyade günümüz şartlarına göre bu inançların tekrardan değerlendirilmesi kastedilmektedir.⁴⁵

Merkezi tutumlarında dine belirleyici rol veremeyen dezavantajlı çocuksuz ailelerin konuyla ilgili dinin ahkâmını bilerek veya bilmeyerek göz ardı ettikleri söylenebilir. Bu durum onları rahatsız etse de içinde buldukları çıkmazdan kurtulmak, ailenin devamlılığını sağlamak için bu yola başvurmak zorunda kaldıkları ifade edilebilir. Öyle ki katılımcı ailelerin içinde buldukları durumu anlamaya ve onla başa çıkmaya çalışırken göz ardı ettikleri dini referansları kullandıkları görülmektedir. Örneğin; evlat edinme ile sahipsiz bir çocuğa yuva sağlamanın getireceği sevabı vurgulayan katılımcılar varken aynı zamanda yuvadan bir çocuk kurtarmanın yüz kez hacca gitmekten daha iyi olduğunu savunan

⁴⁵ Yapıcı, “Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık”, 101.

katılımcılar da mevcuttur. Bu açıdan katılımcıların genel olarak dinin emir ve yasakları karşısında sevap motivasyonu ile hareket ettikleri ifade edilebilir.

Dezavantajlı ailelerin evlat edinme sürecinde Allah ile bağlarına bakıldığında bazı katılımcılar Allah'la olan bağlarında büyük bir değişimin olmadığını ifade ederken, bazı katılımcılar ise "Allah'la bağım güçlendi, şükürüm arttı, Allah'la barıştım, namaza başladım." gibi cevaplar vermişlerdir. Allah ile bağlarında değişim olan katılımcıların üç aşamalı bir süreç yaşadığı söylenebilir:

Şöyle ki ilk olarak çiftlerin biyolojik olarak çocuk sahibi olamama düşüncesi karşısında yaşadıkları dengesizlik halinden bahsedilebilir. Bu süreçte ailelerin içinde buldukları durumu sorguladıkları, çelişkili açıklamalar getirmeye çalıştıkları gözlemlenmiştir. Bazen "Rabbim'in imtihanı" derken bazen de "Rabbim beni cezalandırdı", "Hangi günahımın sonucunda bu başıma geldi." gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Bu noktada hem olumlu hem de olumsuz dini başa çıkmaya katılımcıların aynı anda başvurduğu görülmektedir. Ayrıca katılımcıların yaptığı imtihan değerlendirmesi de dikkat çekicidir. Fertler, dünya hayatını imanla anlamlandırırken imtihan kavramından yararlanırlar. İmanın hem dünya hem de ahiret olarak iki kutbu olması ön kabulüne dayanan bu yaklaşımla katılımcıların dünya hayatını bir imtihan olarak gördükleri, yaşadıkları zorlukların mükafatını ahiret hayatında alacaklarına dair içlerinde bir umut besledikleri söylenebilir. İmtihan sürecinde dünya hayatıyla ilgili dinin bilgilendirmeleri önemli iken fertler bu bilgilendirmeleri referans alarak hayır ya da şer başına gelen olayları veya karşılaştığı durumları değerlendirme fırsatı bulur.⁴⁶ Bu bilgilendirmeler, hayatın tamamını kapsayacak şekilde bir anlamlandırma sağlayan imanla insana rehberlik eder. Katılımcıların "Rabbim beni cezalandırdı." ifadesi de yaşadıkları bu sürecin aslında dini bir tecrübe olduğunu göstermektedir. Dini tecrübe, doğrudan kavrama ve sezgiye bağlı kişilere özgü olarak farklılık gösteren bir algılama şeklidir. Duyu ve duyguların birlikte hareket ettiği bir süreçtir. Uysal'ın dini tecrübe sınıflandırmasında bu durumun muhtevasına göre ilahi cevap tecrübesine karşılık geldiği söylenebilir. Şöyle ki ilahi bir müeyyide tecrübesinde fert, Allah'ın onu

⁴⁶ Behlül Tokur, *İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek* (Ankara: Fecr Yayınları, 2020), 63.

yaşadığı durumla cezalandırdığına inanmaktadır. İlahi Varlık'ın mutlak erişilemezliği ve yüceliği insan üzerinde ürkütücü etki yaparak bir korku doğurabilir. Allah'ın haşmetiyle kavrama ve sezgi dini tecrübenin ilk adımıdır. Her şeye gücü yetmeyen insan bu yücelik karşısında yaratılmışlık duygusunu hisseder ki bu da dini tecrübenin ikinci anını oluşturur. Ferdin yaratılmışlık duygusu ise dindar insanda Allah karşısında kendisinin zayıf, güçsüz, aciz ve O'na muhtaç ve bağımlı bir yaratık olduğu şuurunu doğurur.⁴⁷ Bu şuurla başına gelen durumlara ya imtihan değerlendirmesi yaparak her şeyde hayır vardır diyebilir ya da Allah beni önceki günahlarımdan dolayı bu şekilde cezalandırdı diyerek çift yönlü bir yaklaşımdan bulunabilir. Evlat edinen ailelerin bir kısmında bu tarz dini tecrübelerin yaşandığı görülebilir.

Sürecin ikinci aşaması ise ruhsal olarak tam bir dağılmayı ifade eder. Bu aşamada Allah'a isyan eden çiftlerin, çocuklu ailelere karşı beslediği haset duygusundan bahsedilebilir. Psikolojide haset duygusu kişinin kendisini diğer insanlarla mukayese ettiğinde içinde bulunduğu durum, diğer kişilerden düşükse ortaya çıkması beklenen bir duygu durumu olarak ifade edilir. Fertler çeşitli alanlarda elde etmek istedikleri şeyleri elde edemediklerinde, diğer kişilerin de arzuladıkları şeylere sahip olduklarını gördüklerinde olumsuz etkilenmekte ve bu durumu haset veya kıskançlık duygusuna götürmektedirler.⁴⁸ Evlat edinen ailelerin de çocuksuzluk duygusunu eksiklik olarak algılaması çocuklu ailelere karşı beslenen benzer duygu durumlarını gözler önüne serebilmektedir.

Son olarak ise yeniden toparlanma süreci görülmektedir. Bu süreçte evlat edinen çiftlerin yaşadıkları mutlulukla Allah'a olan olumsuz bütün hislerinin değiştiğine şahit olunmaktadır. Allah'a bol bol dua ettikleri, ibadetlerine ağırlık verdikleri anlaşılmaktadır. Evlat edinmeyle çocuk sahibi olan ailelerin bu durumu Allah'ın onlara verdiği bir nimet görerak minnettarlık duygularının bir göstergesi olarak şükrettikleri ifade edilebilir.

⁴⁷ Veysel Uysal, "Dini Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri", *İslami Sosyal Bilimler Dergisi* 3/4 (1995), 77.

⁴⁸ Yeliz B. Polat, "Haset, İmrenme ve Kıskançlık Duygu Durumlarının Ayırıştırılması", *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi* 3/2 (2017), 31.

Evlat edinmenin dini hükmü sorulduğunda katılımcıların başkalarından işiterek bazı bilgilere sahip olduğu anlaşılırken özellikle gidip dini kurum veya kişilerden konuyla ilgili esaslı bir bilgi almadıkları görülmektedir. Bunun sebebi sorulduğunda ise bazı ailelerin asıl hükmü duymaktan korktukları, bu sebeple kaçtıkları anlaşılmaktadır. Dini hükmü kendi yaşayışlarına uydurma girişimine girdikleri de görülmektedir. Liberal dindarlık anlayışına paralel olarak var olan dini hükmü günümüz şartlarına göre yorumlama çabasına giren katılımcıların “Biz modern insanlarız, dinin bu hükmü o dönem yaşayanları ilgilendiriyordu.”, “Benim eşime güvenim sonsuz, o çok ileri görüşlü bir insandır, mahremiyet konusunda içim çok rahat.”, “Bizim kalbimiz temiz, Allah ne niyette olduğumuzu biliyor.” gibi ifadelerde bulunmuşlardır. Bu durumda hem evlat edinme kurumu hakkında dinin hükmüne uygun olarak hem de günümüz toplumundaki çocuksuz ailelerin ihtiyaçlarına göre hukuki düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu söylenebilir.

Son olarak katılımcıların evlatlık kurumu ile ilgili İslam dininin hükmünü bilerek veya bilmeyerek göz ardı etmelerine rağmen miras ve mahremiyet konularında kendilerince önlem aldıkları gözlemlenmiştir. Katılımcıların içinde buldukları çıkmazdan dolayı dinin bir hükmünü görmezden gelirken konuyla ilgili başka durumlarda dinin hükmüne göre hareket etmeleri oldukça dikkat çekicidir. Şöyle ki bazı katılımcılar miras noktasında vasiyetname yazdıkları ve akrabalarına güvenmediklerini ifade ederken; bazı katılımcılar ise mahremiyet konusunda eşlerine duydukları aşırı güveni belirtmek istemişlerdir. Özellikle mahremiyet konusu sorulmadan söylenen “Benim eşim yapmaz.”, “Ben ona güveniyorum.” ifadeleri bu duruma örnek olarak verilebilir. Festinger bilişsel çelişki kuramına göre bu durum yorumlandığında evlat edinen ailelerin kendi içinde yaşadıkları uyumsuzluklar göze çarpmaktadır. Bu uyumsuzluklar giderilene kadar çiftler huzursuz ve mutsuzdur. Uyum sağlandığında yani çiftler bireysel olarak dengeye geldiğinde iç huzura erecektir.⁴⁹ Çiftler evlatlık kurumuna yönelirken dini inançlarının getirdiği yasaklamalarla karşılaşmaktadırlar. Çiftlerin istek ve

⁴⁹ Mehtap Erdoğan, *Bireylerin Kişilik Özellikleri, Temel Değerleri, İletişim Becerileri ile Öznel İyi Oluş Hali Düzeyleri Arasında Nedenselliğin İncelenmesi: Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019), 61.

ihtiyaçları, dini inançları karşısında çelişmekte ve kişilerde psikolojik gerilim oluşturmaktadır. Bu gerilimi azaltmak için fertlerin başa çıkma mekanizmalarına ya da savunma mekanizmalarına başvurdukları görülmektedir.⁵⁰

Bu çalışmada ulaşılan sonuçlara göre biyolojik olarak çocuk sahibi olamayan çiftlere bu durumları ile olumlu başa çıkmaları ve kurum sayesinde kuracakları aile hayatının sağlıklı olması için fertlerin psikolojik dayanıklılıklarını artırıcı ve kurumun dezavantajlı yönleriyle ilgili bilgilendirici nitelikte yapıcı destekler sağlanmalı, sosyal destek projeleri geliştirilmelidir. Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından evlatlık müessesesine alternatif kurumlar ve fertlerin dini inançları ile çelişmeyen yeni uygulamalar üretilmelidir.

⁵⁰ Doğançan Çelik, *Festinger'in Bilişsel Uyumsuzluk Yaklaşımına Göre Kan Bağışlarının Yetersizliğine Yönelik Bir Çalışma* (Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019), 39.

Kaynakça | References

- Adamec, Christine - Laurie C. Miller (ed.). *The Encyclopedia of Adoption*. New York: Facts On File, 2007.
- Apaydın, Halil. *Din Psikolojisi Terimler Sözlüğü*. İstanbul: Bilimkent Yayınları, 2016.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. *Fıkıh İlmî & İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü*. ed. Abdullah Karaman. İstanbul: Nizamiye Akademi, 3. Basım., 2022.
- Bolattekin, Alper. *Anne-Babanın Bağlanma Stilleri, Anne-Baba Tutumları ve Çocuklarındaki Davranış Problemleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi*. İstanbul: İstanbul Arel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2014.
- Bosco, Stephanie - Groza, Victor. *Adopting Older Children*. Broadway: New Horizon Press, 2014.
- Brodzinsky, David vd. *Children's Adjustment to Adoption: Developmental and Clinical Issues*. New York: SAGE Publications, 1998.
- Brodzinsky, David. "Children's Understanding of Adoption: Developmental and Clinical Implications". *Professional Psychology Research and Practice* 2/42 (2011), 200-207.
- Çelik, Doğançan. *Festinger'in Bilişsel Uyumsuzluk Yaklaşımına Göre Kan Bağışlarının Yetersizliğine Yönelik Bir Çalışma*. Sakarya: Sakarya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2019.
- Dolgin, Kim Gale. *Ergenlik Psikolojisi*. İstanbul: Kaknüs Yayıncılık, 2014.
- Ekşi, Ahmet. *Şer'iyye Sicilleri Örneğinde İslam Hukuku Bakımından Evlat Edinme*. İstanbul: Ensar Yayınları, 2019.
- Erdoğan, Mehtap. *Bireylerin Kişilik Özellikleri, Temel Değerleri, İletişim Becerileri İle Öznel İyi Oluş Hali Düzeyleri Arasında Nedenselliğin İncelenmesi: Üniversite Düzeyinde Turizm Eğitimi Alan Öğrenciler Üzerine Bir Araştırma*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2019.
- Freud, Sigmund. *Kitle Psikolojisi*. çev. Kamuran Şipal. Say Yayınları, 2017.
- Hipchen, Emily. *Critical Adoption Studies Reader*. New York: Routledge, 2024.
- Holmes, Jeremy. *John Bowlby and Attachment Theory (The Makers of Modern Psychotherapy)*. London: Routledge, 1993.

- Kağıtçıbaşı, Çiğdem. “Türkiye’de Ailenin Sürekliliği ve Değişim”, Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu”. *1.Aile Şurası Bildirileri*. Ankara: Reyhan Basım Yayın, 1990.
- Karaçay, Rabia - Güloğlu, Berna. “Çocukluk Çağı Travmaları ve Sağlıklı Aile-Ebeveynlik Risk Faktörlerinin İncelenmesi”. *Eğitim ve Toplum Araştırmaları Dergisi* 9/2 (2022), 327-351.
- Kavas, Erkan. “Demografik Değişkenlere Göre Dini Tutum”. *Akademik Bakış Dergisi* 38 (2013), 1-20.
- Koç, Mustafa - Polat, Ümit. “Üniversite Öğrencilerinin Ruh Sağlığı”. *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi* 3/2 (2006), 1-22.
- Mangır, Mine - Aral, Neriman Çağatay. “Türk Ailesi ve Çocuk Eğitimi”. *Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Yayınları* (1990), 1-19.
- Monach, James. *Childless: No Choice*. New York: Routledge, 2003.
- Peker, Hüseyin. *Din Psikolojisi*. İstanbul: Çamlıca Yayınları, 2008.
- Polat, Yeliz B. “Haset, İmrenme ve Kıskançlık Duygu Durumlarının Ayrıştırılması”. *Aydın Toplum ve İnsan Dergisi* 3/2 (2017), 29-42.
- Pruett, Kyle. *Partnership Parenting*. Philadelphia: Da Capo Press, 2009.
- Sayar, Kemal - Tüzün, Olcay. “Bağlanma Kuramı ve Psikopatoloji”. *Düşünür Adam* 1/19 (2006), 24-39.
- Sayar, Kemal - Yavuz, Rabia. *Kendi Özünü Bil*. İstanbul: Sahi Kitap, 2. Basım., 2024.
- Sez Sezgin, Esin - Sarı, Özgür. “Evlat Edinme Sürecinde Yer Alan Bireylerin Evlat Edinmeye Yönelik Görüşleri: Örnek Olay İncelemesi”. *Uluslararası Türk Dünyası Sosyal Bilimler Sempozyumu*. 6/219-229. Elazığ: Asos Yayınevi, 2022.
- Springer Mock, Melanie vd. (ed.). *The Spirit of Adoption (Writers on religion, adoption, faith, and more)*. USA: Cascade Books, 2014.
- Tarğıt, İrem. *Roma’da Veraset Sistemi, Evlatlık Kurumu ve Evlatlık İmparatorlar*. Ankara: Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2022.
- Tokur, Behlül. *İmtihan Psikolojisi Var Olmanın Hakkını Vermek*. Ankara: Fecr Yayınları, 2. Basım., 2020.

- Tokur, Behlül. *Klasik ve Güncel Konularıyla Din Psikolojisi*. Ankara: Sonçağ Yayınları, 2020.
- Uysal, Veysel. "Dini Tecrübe ve Din Psikolojisindeki Yeri". *İslami Sosyal Bilimler Dergisi* 3/4 (1995), 69-87.
- Wegar, Katarina. "Adoption, Family Ideology, and Social Stigma: Bias in Community Attitudes, Adoption Research, and Practice". *Family Relations Interdisciplinary Journal of Applied Family Science* 49/4 (2004), 363-369.
- Yapıcı, Asım. "Dini Yaşayışın Farklı Görüntüleri ve Dogmatik Dindarlık". *Ç.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2 (2002), 75-118.
- Yeşilöz, Hicret. *Türk Hukukunda Evlat Edinme*. Ankara: Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 1999.
- Yılmaz, Kader. *Bireylerin Evlat Edinme ve Evlat Edinme Hizmetine Karşı Bilgi ve Tutumları*. Yalova: Yalova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2013.
- American Psychological Association. "Building Families, One Adoption at a Time". Erişim 04 Mayıs 2024. <https://www.apa.org/monitor/2017/05/building-families>